

ЗДОРОВ'Я ЯК ПРЕДМЕТ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Стаття присвячена проблемі розвитку освіти про здоров'я, його збереження та зміцнення в різні історичні періоди.

Ключові слова: здоров'я, здоровий спосіб життя, валеологія.

Постановка проблеми. Розвиток освіти про здоров'я, здоровий спосіб життя та правила його зміцнення та збереження має дуже давню історію. Людина ще за дуже давніх часів, використовуючи життєвий досвід, здійснювала найпростіші гігієнічні заходи, які допомагали їй зберегти здоров'я і життя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стан здоров'я населення України протягом останніх років прогресивно знижується, про що свідчать матеріали щорічних доповідей Міністерства охорони здоров'я, дані наукових публікацій. Розвиток освіти про здоров'я в Україні є актуальною проблемою дослідження, якою займалися медики: М.М. Амосов, Г.А. Апанасенко, В.І. Войтенко, С.М. Громбах; фізіологи і гігієністи: Г.М. Даниленко, А.В. Ляхович, А.В. Мартинко, Г.М. Сердюковська [1]; філософи і соціологи: П.П. Бобровський, Ю.П. Лісичин, М.М. Руткевич, О.В. Сахно, Л.П. Сущенко; психологи: В.К. Вілюкас, В.І. Петровська; педагоги: Г. Ващенко, О. Вишневецький, Г.П. Голобородько, М.Д. Зубалій, Г.А. Зязюн, А.С. Макаренко, М.Г. Стельмахович, В.О. Сухомлинський, Т.Є. Цюпак [5].

Формулювання цілей статті. За допомогою історичного огляду літературних джерел простежимо тенденції розвитку валеологічної освіти в різні часи та в різних конкретно – історичних умовах.

Результати дослідження. Формування складових валеологічної освіти бере свій початок у далекому минулому. Історично сформувалися два напрямки у розвитку знань про здоров'я і методи його стимуляції, які умовно можна поділити як західний і східний.

Відомо, що для східної течії головним був розвиток і досягнення внутрішньої гармонії шляхом створення певних психологічних станів, а для західної, оздоровчої системи основну увагу зосереджували на суто фізичному розвитку людини – силі, спритності, витривалості, швидкості. Водночас, паралельно існувала

тенденція щодо управління здоров'ям, підтримання його в нормальному стані системою попереджувальних заходів, тому є свідчення, існування у західній течії профілактичної, оздоровчої медицини.

У IV – I тисячоліття до н.е. в Індії, Єгипті, Китаї здоров'я та здоровий спосіб життя, які становлять основні складові валеологічної освіти, пропагувалися через гігієну, яка являла собою систему практичних правил, що виявлялися в побутових навичках і релігійних приписах [4].

Уже в давній Індії, за шість століть до н.е. в першому письмовому пам'ятнику людства – Ведах дано розумні поради щодо збереження здоров'я людини та сформульовано основні принципи ведення здорового способу життя. З релігійних пам'яток (Аюрведів) відомо, що для зміцнення здоров'я рекомендували займатися гімнастикою, вставати до сходу сонця, широко використовувати водні процедури, танці, ігри, які підтримують добрий настрій, роблять людину сильною і спритною.

Науковці Єгипту, лікарі пропонували для підтримання здоров'я, регулярно наприкінці кожного місяця, протягом 3 днів звільняти організм від шлаків за допомогою блювотних засобів і клізм. Радити рано вставати, обтиратися холодною водою, робити пробіги, займатися веслуванням та іншими фізичними вправами.

В стародавньому Китаї валеологічна проблема формується через самопізнання, яке служило джерелом укріплення душі і тіла дітей, а фізичне виховання допомагало зрозуміти як зберегти своє здоров'я і вести здоровий спосіб життя. Систематизовано описи вправи лікувальної гімнастики, знеболюючого масажу, ритуальних танців лікувального спрямування [4].

В оздоровчій системі античної Греції основними були не заклики до богів, заклинання, магічні дії, а спостереження за хворою людиною. Виняткову увагу приділялося фізичним вправам, загартуванню, особистій гігієні. Культові тіла, античні греки,

надавали такого значення, якого не надавав жоден інший народ протягом багатьох віків.

Розвиток валеологічної освіти, як освітянської проблеми, можна розглянути саме в Афінах та Спарті, проте між ними існували певні відмінності.

Детальне вивчення афінської системи освіти, свідчить, про її демократичність в окремих ланках, освіта була доступна не тільки вільним, але й вільновідпущеним, моральне виховання було спрямоване на формування дисциплінованості, мужності, скромності, відчуття власної гідності та красивих манер. Фізичне виховання спрямовувалося на підтримку здоров'я, розвиток сили, спритності та краси людського тіла [2].

Етичні принципи спартанського виховання – скромність, стриманість, шана старших потім були застосовані європейською педагогікою XVII – XIX століть переважно у військових навчальних закладах. Це виховання ще відомо як суворе, яке привчає до витривалості та обмежень. Для державного виховання відбирали тільки здорових дітей. Спартанське виховання стосувалося і дівчат. Для зміцнення тіла вони повинні були бігати, боротися, кидати диск, спис, для того щоб їхні діти були фізично міцними. У вихованні надавалась перевага фізичному вихованню.

В процесі розгляду проблеми зауважимо, що у Стародавньому Римі було не тільки запозичено досягнення Греції в галузі гігієни, здорового способу життя і санітарно-технічних споруд, але й розвинуто їх далі. У Стародавньому Римі, де проживало понад мільйон жителів, діяв будівельний статут Нерона. Санітарно-технічні споруди Риму для того часу були чудові. Рим забезпечували водою з гірських джерел 14 великих і 20 дрібних водопроводів (акведуків), які разом доставляли 1 млн. 500 тис. м³ води на добу. Функціонували знамениті римські бані-спортзали (терми), каналізація – із відводом стічних вод на поля зрошення. У Римі вже з гігієнічних позицій нормувалася ширина вулиць залежно від висоти будинків. Здійснювався контроль за якістю харчових продуктів.

Як відомо з історичних джерел, розвиток валеологічної проблеми в освіті Древньої Греції та Риму проявлялося через виховання та загартовування дітей та підлітків за допомогою фізичних вправ. Так, відомий філософ – педагог (IV ст. до н.е. 469 – 399) Сократ в своїх творах докладно розглядає систему фізичного виховання та навчання, як найважливішу його частину – навчити правильним навичкам збереження та зміцнення здоров'я. Основними засобами такого виховання було музичне виховання, фізичні вправи та гімнастика.

- Актуальними для нас є погляди Арістотеля (384 – 322 роки до н.е). Дослідник висунув ідею гармонійного розвитку, вважав, що природа дає людині зародок здібностей, а виховання їх вдосконалює, про це повинні піклуватися родина, і держава, усі сторони виховання взаємопов'язані [2].

Не менший вплив на формування теоретичних засад валеологічної освіти мав Демокріт (460 – 370 роки до н.е.) – який багато зробив для розвитку теоретики здорового способу життя шляхом фізичного виховання. В основі його теорії закладені закони природи, знання людини, одним із перших висунув питання про природо-приспосованість виховання.

Відомо, що пізніше, у Римський період, знання про організм людини значно поглибилися. Збереглися свідчення про те, що Асклепід (128 – 55 роки до н.е.) заснував так звану методичну школу. Широкого застосування в його практиці знайшли такі прийоми, як вплив на психіку хворого, викликання у хворого віри в одужання, використання вина, потім холодної води замість ліків. Вважав, що метою лікування має бути поновлення розумової рухомості, харчування, перебування на свіжому повітрі, треба “дати дихання шкірі”, “... її частіше омивати, а також застосовувати фізичні вправи: біг, гімнастику, ходьбу, активні і пасивні рухи, масаж, прогулянки...” [4].

Отже, попри всі перелічені досягнення, знання старо-давнього світу базувалися лише на емпіричних даних і міркуваннях. Тому цей період можна назвати емпіричним періодом розвитку валеологічної освіти.

У період раннього середньовіччя центр медичної науки, а разом з тим і освіти про індивідуальне здоров'я та шляхи його збереження перемістився в Країни Сходу. Особливо значний внесок у медичну науку та розвиток валеологічної освіти зробив видатний таджицький лікар і мислитель Абу Алі Ібн Сіна (Авіценна), 980 – 1037 рр. Він написав п'ятитомний “Канон лікарської науки”, присвятивши деякі розділи гігієні: “Про хороше повітря”, “Про якість води”, “Про збереження здоров'я” [4]. Він розробив систему оздоровчих фізичних вправ, звернув увагу на оздоровчі можливості дихання і оздоровчо-стимулюючий характер їжі, здатної виконувати не тільки роль поповнення енергетичних ресурсів організму, але і роль харчових ліків. Думка про оздоровчу роль харчування знайшла наукове підтвердження через тисячоліття і зараз взята на озброєння медициною, валеологією.

В середні віки подальшого розвитку набуває

проблема навчання дітей збереженню здоров'я. Педагоги-гуманісти стверджують, що фізичне виховання є важливою ділянкою у цьому навчанні. Відомий італійський педагог-практик Вітторіно да Фельтре (1378 – 1446) створив школу нового типу, де навчались діти різних верств населення, де всі були поставлені в однакові умови (одяг, харчування). На думку дослідника, фізичне виховання домагалось, розвивати рухову активність у дітей всіма доступними засобами: ігри на відкритому повітрі, плавання, дотримання гігієни одягу, таким чином, формувати в них валеологічну культуру та основні засади здорового способу життя.

Водночас, серед лікарів-гуманістів слід відмітити Ієроніма Меркуріаліса (1530 – 1606). Турбуючись про здоров'я дітей, написав твір про гімнастику, в ньому відобразив історію фізичних вправ та зробив їх медичний аналіз.

Він віддавав перевагу тим вправам, які мали оздоровчо-гігієнічний вплив та сприяли розвитку здоров'я.

Видатний чеський мислитель і педагог – гуманіст Ян Амос Коменський (1592 – 1670) у своїх творах “Велика дидактика”, “Світ почуттєвих речей у картинках” багато уваги приділив фізичному вихованню дітей, поруч із розумовим та моральним. У “Материнській школі”, створеній Коменським, були закладені основи збереження та зміцнення здоров'я на основі фізичного розвитку дитини. Він радив батькам, особливо матерям, піклуватися про здоров'я дітей, їх харчування, одяг, режим дня [3].

Відомий французький гуманіст, учений, письменник Франсуа Рабле (1494 – 1553) підтримував ідею гармонійного розвитку особистості, формування в неї потреби здорового способу життя, де б фізичне виховання займало провідне місце. Він доводив, що вправи слід застосовувати для досягнення високого рівня фізичного розвитку та надійного здоров'я. В своєму творі “Гаргантюа і Пантагрюель” показав, що фізичне виховання повинно готувати людину до життєдіяльності, вважав за обов'язкове дотримання правильного режиму дня та гігієни побуту, які є неодмінною умовою збереження здоров'я.

Не обійшли увагою проблему навчання здоров'ю через фізичне виховання і утопісти. Так, наприклад, Томас Мор (1478 – 1535) вважав за потрібне відійти від протиріч між фізичним і розумовим розвитком. Особливу увагу приділяв розвитку здоров'я через фізичне виховання шляхом організації масових розваг в святкові дні.

Подібні думки висловлював Томмазо

Кампанелла (1568 – 1639). Він вважав, що навчання здоров'ю та його збереження здійснюється засобами фізичного виховання і складає основу формування людини, а чергування фізичних вправ з розумовими заняттями – засобом взаємозбагачення душі і тіла людини.

Таким чином, вище описані твердження привели нас до висновку, що науковці зробили фундаментальний внесок у розвиток валеологічної освіти, який базувався на лікувальному харчуванні, дії фізичних вправ, оздоровчій системі дихання, що і дає можливість виділити загально – науковий підхід до поставленої проблеми.

Початок епохи Відродження, стимулює розвиток медичної науки та валеологічної освіти, як освіти про формування, збереження і зміцнення індивідуального здоров'я у Західній Європі. В цю епоху педагогічне виховання значно випереджало над фізичним вихованням, цьому перешкоджали тогочасні соціально-економічні та культурні умови життя. Але починаючи з XVI століття відбулись реформаторські події в церкві, виникли нові напрямки християнської віри і, як наслідок цього, служителі культу стали активно застосовувати фізичне виховання і спорт для впливу на молодь.

В період XVII столітті основним завданням у вихованні школярів була важливість фізичного розвитку, зміцнення здоров'я, вироблення гігієнічних навиків, виховання характеру, що становило основу валеологічної освіти, але всі необхідні для здоров'я дитини навички виховуються на рівні звичок. Друга половина XVII століття характеризується появою значної кількості навчальної спортивної літератури: підручників, посібників з гімнастики та інших фізичних вправ.

Серед учених, які висловлювали думки та ідеї щодо освіти про здоров'я, здоровий спосіб життя слід згадати Ф. Бекона, який проголосив, що “медицина, яка не заснована на філософії, не може бути надійною” і що “перший обов'язок медицини – збереження здоров'я, другий – лікування захворювань, третій – продовження життя”, лягли в основу валеологічної освіти. Йому ж належить і думка про величезне значення для здоров'я психоемоційного стану людини.

Значний вплив на розвиток засобів збереження і зміцнення здоров'я мали педагогічні дослідження Джона Локка, Жан – Жака Руссо, Йоганна Песталоцци.

Джон Локк (1632 – 1704) – вважав фізичне виховання одним із засобів, який дасть можливість зберегти здоров'я шляхом вдосконалення органів руху, органів чуття, гартувати тіло, набувати корисних прикладних навичок, розвивати силу волі та здатність до

максимальної напруги. Дослідник є фундатором знань, які засвоюються в процесі досвіду, його думка полягає в тому, що навички збереження здоров'я набуваються з часом. Система виховання на думку Локка є необхідною умовою створення “здорового духу в здоровому тілі”.

Французький просвітителю Жан-Жак Руссо (1712 – 1778) у своєму творі “Еміль, або Про виховання” “виділив три етапи у вихованні здорової людини:

1. Загартування тіла. 2. Загартування і розвиток органів чуття. 3. Загартування, вдосконалення органів чуття та формування рухових вмінь і навичок.

Дослідник вважав фізичне виховання основою формування “природно-вільної людини”, як найважливішу його частину – навчити правильним навичкам збереження та зміцнення здоров'я. Основним засобом такого виховання було музичне виховання, фізичні вправи та гімнастика. Разом з тим, надзвичайно великого значення в цей час він приділяв самопізнанню.

Йоганн Песталоцци (1746 – 1827) – педагог-демократ, що відстоював ідею народної освіти. Вважав за необхідне систематично розвивати тіло, зберігати здоров'я, формувати потребу в здоровому способі життя у молоді. Для цього рекомендував фізичне виховання, що складається із дитячих ігор, участі дітей в домашніх і трудових справах, курсу елементарної гімнастики суглобів, народних ігор та забав.

У період XVIII століття зміст валеологічної освіти збагачується, до неї додається необхідність виховання у школярів самоповаги і самооцінки в позитивному розумінні. Л.В. Дістерверг ставив до учителя великі вимоги, він вважав, що учитель повинен мати добру освіту, досконало знати свій предмет, завжди працювати над собою для того, щоб навчити здоров'ю своїх учнів.

В 70 – 90 роки XVIII століття виникли школи нового типу. Це були так звані “філантропії” або школи людинолюбства. Пропагуванню здоров'я засобами фізичного виховання тут приділялась велика увага як на офіційних заняттях, так і в позаурочний час.

Проблемі валеологічної освіти в якій акцентується питання громадської гігієни належить І.А. Данилевському, нашому землякові, про якого і досі немає згадки в підручниках із гігієни. У 1784 р. він захистив у Геттінгені дисертацію “De magistratu medico felissimo” (Про державну владу як найдосвідченішого лікаря). У ній учений широко висвітлює питання про завдання держави в справі охорони здоров'я населення та пропагування серед них здорового

способу життя, формування індивідуального здоров'я.

І.Л. Данилевський особливо наголошував на потребі поширення санітарної освіти серед населення з дитинства, запровадженні у школах викладання “першооснов збереження здоров'я”. Свою дисертацію він закінчує таким висновком: “Вилікування захворювань, викорінення їхніх причин слід очікувати не від лікарів та аптекарів, а тільки від державної влади”. Цю видатну працю Данилевського було двічі видано в Геттінгені – у 1784 і 1788 рр. і включено до окремого збірника, куди увійшли вибрані праці з основ збереження, зміцнення здоров'я та з гігієни XVIII ст. Невідома вона була лише на батьківщині [3].

Таким чином, перший період нових часів – історичний важливий тим, що в ньому утвердились нові погляди на виховання людини, одним із аспектів виховання і є валеологічна освіта.

В період XIX століття проблема індивідуального здоров'я висвітлювалася в руслі виховання фізично здорових дітей для реального ними сприйняття навколишнього світу. Ця теза була сформована відомим англійським педагогом Т. Спенсером і повинна супроводжувати нас в процесі валеологічного навчання та виховання.

Наприкінці XIX і на початку XX століття валеологічна проблема набула особливого значення в умовах інтенсивних соціально-економічних перетворень, розвитку науки. Зросла соціальна цінність здоров'я людини, а відповідно і його дослідження. Виникли нові, більш досконалі системи і методи фізичного виховання, застосовувалися тільки ті наукові дослідження, які мали практичний результат.

В науково-методичній літературі часів СРСР розвиток здоров'я у школярів розглядається саме за допомогою засобів фізичного виховання. Взаємозв'язок фізичних вправ з оздоровчим процесом відбувається під час навчання і виховання підростаючого покоління в загальноосвітніх школах. Існуюча система освіти і виховання історично складалася як система масового оздоровлення населення.

Варто звернути увагу на те, що в 50 – 60 роках XX століття відомий український педагог В.О. Сухомлинський запропонував нову ідею щодо виховання здорового молодого покоління. Він творчо працював у руслі прогресивних ідей “нового виховання”, тож цілком природно, що його роботи знайшли численних прихильників як в Україні, так і далеко за її межами. Предметом постійної турботи Сухомлинського були питання,

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ТОРГІВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ (1920 – 1939)

що стосувалися освіти про здоров'я учнів. У праці “Серце віддаю дітям”, заголовок одного із розділів він назвав “Здоров'я, здоров'я і ще раз здоров'я”. Він вважав, що турбота про здоров'я – це найважливіша праця вихователя, бо від бадьорості дітей, їх життєрадісності залежить їх духовне здоров'я, світогляд, розумовий розвиток, віра в свої сили [3].

Висновок. Отже, аналіз педагогічної, історичної, медичної літератури з проблеми дослідження дав змогу уточнити сутність освіти про здоров'я, яка розглядається як цілісна модель та розглядати її за такими періодами: історичним і філософсько-педагогічним.

1. Амосов М.М. Роздуми про здоров'я / М.М.Амосов // Валеологія. – 1999. – №3. – С. 13.

2. Валеологія: навчальний посібник для студентів

вищих закладів освіти / [В.І. Бобрицька, М.В. Гриньова, Т.П. Данилюк та ін.]. – Полтава: “Скайтек”, 2001. – Ч. І. – 146 с.

3. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки: навч. посіб. / Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2003. – 450 с.

4. Суценко Л.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект): Монографія. – Запоріжжя: Запорізький державний університет, 2003. – 442 с.

5. Формування здорового способу життя молоді: навч.-метод. посіб. для працівників соц. служб для сім'ї, дітей та молоді / [Т.В. Бондар, О.Г. Карпенко, Д.М. Дикова-Фаворська та ін.]. – К.: Укр. ін-т соц. дослідж., 2005. – 115 с. – (Серія “Формування здорового способу життя молоді”: у 14 кн., кн.13).

Стаття надійшла до редакції 26.06.2009

УДК 378(477+437)“XX”

Наталія Комарницька, аспірант Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ТОРГІВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ (1920 – 1939)

У статті йдеться про сутність, зміст і форми підготовки фахівців торгівельно-економічного профілю у вищих навчальних закладах української еміграції у міжвоєнний період (1920 – 1939 рр.)

Ключові слова: Чехословаччина, українська еміграція, Український громадський комітет, Українська господарська академія, студентські громади.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Створення нової парадигми суспільно-економічних та політично-правових відносин після проголошення незалежності України зумовило необхідність реформування системи підготовки фахівців економічного профілю відповідно до сучасних вимог, засадничими яких є інтеграція української економіки у світовий простір, захист національного виробника, розвиток енергозберігаючих технологій, формування інноваційного освітньо-виховного середовища та ін.

Протягом останніх років в Україні здійснюються інтенсивні пошуки нових форм і методів навчання спрямованих на швидку адаптацію до міжнародних стандартів і вимог, активно вивчається зарубіжний досвід підготовки фахівців-економістів з метою впровадження його позитивних складових у вітчизняну теорію та

практику, разом з тим вітчизняний досвід щодо організації економічної освіти на різних етапах історичного розвитку залишається ще недостатньо вивченим.

Зокрема, це стосується української політичної й науково-культурної еміграції в Чехословаччині у міжвоєнну добу (1920 – 1939 рр.). У загальному контексті діяльність української еміграції у зазначений період була предметом досліджень як вітчизняних (М. Євтух, В. Трошинський, В. Кемінь, О. Галай, С. та В. Ульяновські, В. Віднянський та ін.) так і зарубіжних (С. Наріжний, Й. Голенда, В. Маркус, М. Мушинка, М. Неврлий, І. Жегуц, Г. Беднаржова та ін.) дослідників.

Аналіз результатів наукових досліджень вищезгаданих авторів дає підстави стверджувати, що без знання як розвивалася теорія і практика вітчизняної освіти в минулому, без нового осмислення і переосмислення цього досвіду, в